

Osm podob Zdeňka Heluse

JIŘÍ MAREŠ

Anotace: Medailon k osmdesátým narozeninám psychologa Zdeňka Heluse kombinuje dva literární žánry: svědectví spolupracovníka a přítele o osobnostních charakteristikách jubilanta s bilancí jubilantova přínosu k české pedagogice a pedagogické psychologii. Autor medailonu se postupně věnuje těmto pohledům na život a dílo Zdeňka Heluse: 1. šéf jednoho akademického pracoviště v rámci Pedagogického ústavu J. A. Komenského Československé akademie věd, 2. autor odborných publikací, 3. obránce dítěte, 4. učitel a akademický funkcionář, 5. reformátor českého školství, 6. obránce učitelské profese, 7. popularizátor odborných poznatků, 8. umělec a literární publicista. Výklad každého z osmi pohledů na jubilanta je doložen odkazy na jeho klíčové publikace.

Klíčová slova: Zdeněk Helus, životní jubileum, psycholog, pedagogická psychologie, pedagogika, životní cesta.

Prof. PhDr. Zdeněk Helus, DrSc., v roce 2015 slavil kulaté životní jubileum – osmdesát let. Protože v tomto úctyhodném časovém údaji figuruje na prvním místě *osmička*, představíme čtenářům osm pohledů na našeho oslavence.

1. ŠÉF AKADEMICKÉHO PRACOVIŠTĚ

Míníme tím jedno pracoviště Akademie věd, nikoli – jak dnes novináři běžně píší – pracoviště některé vysoké školy. Na tomto místě dovoluji dvě odbočení: první se týká ústavu samotného, druhé našeho jubilanta.

Československá akademie věd jako vrcholná vědecká instituce vznikla v Československu v roce 1952. Už v roce 1954 byl v jejím rámci založen Kabinet pedagogických věd. Ten byl v roce 1957 rozšířen do podoby samostatného ústavu – Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV (zkráceně PŮ JAK ČSAV).¹ Zmíněný ústav fungoval až do roku 1993, kdy – v rámci polistopadové reorganizace celé Akademie věd – byl rozhodnutím prezidia AV ČR zrušen. Zdeněk Helus nastoupil do PŮ JAK v roce 1961 a pracoval zde až do roku 1967, kdy přešel do nově založeného Psychologického ústavu ČSAV.

¹ Je smutné, že dodnes chybí hlubší zhodnocení celé historie tohoto ústavu i jeho místa ve vývoji české pedagogiky a psychologie. Zatím jsou k dispozici jen dvě rozsáhlejší přehledové studie: Kujal (1972) a Skalková (1982). Jsou ovšem psány v období normalizace, z pohledu tehdejších dvou po sobě jdoucích ředitelů ústavu – stoupců normalizace.

V roce 1972 se do Pedagogického ústavu opět vrátil a jako čerstvý nositel vědecké hodnosti z pedagogické psychologie logicky zamířil do Oddělení pedagogické psychologie, které v té době vedla Dr. D. Tollingerová.

Po odchodu dr. Tollingerové na MŠMT se Z. Helus stal v roce 1973 vedoucím Oddělení pedagogické psychologie a řídil ho až do roku 1990. Soustředil v něm řadu převážně mladých odborníků. Jako šéf byl tolerantní, přátelský, předvídající, inspiřující. Neměl to jednoduché, neboť dělal vedoucího souboru mnoha individualit, někdy i výrazných solitérů, které však spojoval zájem o výzkum v pedagogické psychologii. Helus dokázal sladit nejrůznější typy osobností ve fungující tým, a to nejen v práci, ale také při neformálních posezeních v mimopracovní době. V těžkých časech normalizace vytvářel pro nás (tehdy mladé) velmi vstřícné mikroklima.

Pod jeho laskavou rukou prošli oddělením mnozí odborníci, kteří se později uplatnili na vysokých školách. Pokud tyto pracovníky seřadíme abecedně, dospějeme k následujícímu seznamu: PhDr. Karel Bláha, CSc. (později 3. lékařská fakulta UK, Klinika psychiatrie a lékařské psychologie), doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc. (Pražská vysoká škola psychosociálních studií), PhDr. Helena Hnilicová, CSc. (1. lékařská fakulta UK, Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva), prof. PhDr. Vladimír Hrabal jr., CSc. (Německo, Universität klinik Ulm, Psychosomatische Medizin und Psychotherapie), PhDr. Hana Krykorková, CSc. (Filozofická fakulta UK, Katedra peda-

gogiky), prof. PhDr. Václav Kulič, DrSc. (Pedagogická fakulta UK, Katedra psychologie), prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc. (Lékařská fakulta UK v Hradci Králové, Ústav sociálního lékařství), PhDr. Zdeněk Novák, CSc. (Psychologický ústav AV ČR Praha), doc. PhDr. Isabella Pavelková, CSc. (Pedagogická fakulta UK, Katedra psychologie), PhDr. Jaroslava Pstružinová, CSc. (VŠCHT v Praze, Katedra učitelství a humanitních věd).

Na údobí, které strávili v Oddělení pedagogické psychologie PÚ JAK, rádi vzpomínají a považují ho za výbornou školu svého odborného růstu.

2. AUTOR ODBORNÝCH PUBLIKACÍ

Seznam knih a článků, které Z. Helus publikoval, je úctyhodný. S výrazným zjednodušením je zde můžeme sdružit do tří tematických skupin: osobnost a její vývoj, žák ve škole, krize současné doby a z ní rezultující potřeba změny. Dalším dvěma tématům (dítěti a učiteli, resp. učitelské profesi, věnujeme samostatné oddíly).

Jedno z důležitých témat, které prochází v určitých obměnách celou Helusovou tvorbou, je téma **osobnosti člověka a vývojových proměn osobnosti**. Autor začíná studiem sociálního učení jedince (Helus, 1964), přičemž odborné veřejnosti představuje myšlenky amerických psychologů, což v té době nebylo úplně běžné. Poté se věnuje postupům, jimiž se jedinec ztotožňuje s druhými lidmi (Helus, 1968). Rozlišuje tři typy identifikace: ztotožnění se jedince s osobou, kterou miluje, ale jejíž ztráty se obává; ztotožnění se s osobou,

kteří se bojí – s jejími hodnotami, normami –, a tím jedinec předchází možným konfliktům; ztotožnění se s osobou, které závidí a „jakoby“ se podílí na tom, co je mu nedostupné. Pokud jedinec projde takovými identifikacemi s druhými lidmi, uvědomí si lépe sám sebe. Stává se sám sebou, aktualizuje své vlastní vlohy, dispozice, motivy a činí se přístupným další kultivaci. Shrnutí sociálně-psychologického pohledu na vývoj osobnosti pak předložil v monografii (Helus, 1973, 1976). K vývoji osobnosti se po letech ještě vrátil a nabídl čtenářům ucelenější pohled (Helus, 2009a).

Druhým velkým Helusovým tématem byl a je **žák ve škole**. Badatelův zájem byl zpočátku diktován vnějšími okolnostmi, tj. zapojením jeho akademického pracoviště do státního plánu badatelského výzkumu. Prvním výstupem (nejvíce poplatným době svého vzniku) je přehledová studie, která zasazuje žáka školy do tří různých kontextů: žák jako důležitý prvek celého výchovně-vzdělávacího systému školy; žák jako svébytná osobnost; žák jako aktér pedagogické interakce a komunikace (Helus, 1974). Ve své mimořádné publikaci o pojetí žáka přichází Helus (1982) s těmito důležitými myšlenkami: osobností se člověk nerodí, ale postupně se jí stává; žák má potenciality, po nichž je třeba pátrat a rozvíjet je, tj. aktualizovat v něm to dobré; důležité pro výchovu a vzdělávání je pojetí žáka dospělými osobami (zejména učiteli a rodiči).

Po těchto obecnějších pracích následují studie, jež jsou věnovány dílčím pohledům na žákovu osobnost. Jedná se např.

o zvláštnosti žáka, které ovlivňují průběh interakce učitel–žáci (Helus, 1988). Autor uvádí jednak žákovy dispozice, které tlumí žákův rozvoj (např. orientace na chybu, dále na bezprostřední odměnu, sebeznehodnocující pojetí, omezený jazykový kód), jednak dispozice aktivující žákův rozvoj (žákova orientace na rozvoj činnosti, perspektivní orientace, aktivizující sebepojetí, rozvinutý jazykový kód). Helus se rovněž zajímá o děj zvaný autoregulace, tj. řečeno jeho slovy o „uvědomělé uplatňování vlády jedince nad sebou samotným a nad svým jednáním; přejímání uvědomělé zodpovědnosti za to, jaký jsem a jaký bych měl být; co a jak dělám a měl bych dělat“ (Helus, 1990, s. 28). To je velmi důležitý aspekt rozvíjení osobnosti. K tomuto tématu se pak znovu vrací v konkrétním kontextu vzdělávací autoregulace (Helus & Pavelková, 1992).

Třetím velkým tématem, které Heluse zaměstnává právě v současném období, je krize, do níž se dostává současná společnost, přesněji **krize dnešního člověka a způsobu života, který vede**. Proto se snaží hledat smysluplná východiska z tohoto stavu (Helus, Bravená & Franclová, 2012). Postuluje pojetí, které nazývá edukace obratu či někdy pedagogika obratu. Zmíněné pojetí zahrnuje tyto zřetele: antropologické, etické, kontextově-ekologické a transcendentující. Za nejdůležitější v současné době považuje Helus šest témat vedoucích ke kýženému obratu: 1. transcendentující prožívání života (tj. prožívání dobra, krásy, pravdy, řádu, setkávání člověka s člověkem), 2. identitní směřování osobnosti, 3. účastnou mysl, 4. svobodu

stvrzovanou zodpovědným rozhodováním, 5. niternost člověka, 6. cestu osobního zrání (Helus, 2014).

Výše jsme naznačili, že se některým dalším Helusovým tématům budeme věnovat samostatně. Zde je jedno z nich.

3. OBRÁNCE DÍTĚTE

V široké odborné i laické veřejnosti je Zdeněk Helus znám jako člověk, který má obavy o děti, o jejich budoucnost, a při všech vhodných příležitostech upozorňuje na potenciální i reálná rizika, která jim hrozí. V roce 1992 shrnul spolu s M. Hradečnou klíčové charakteristiky dětství do tří tezí, které jsou pro vychovatele a učitele zásadní (Hradečná & Helus, 1992):

- Dětství je obdobím potencialit rozvoje osobnosti dítěte, ale různé fáze dětství jsou odlišně citlivé, neboť plní specifická úkolová zadání; vyžadují tedy specifické zacházení ze strany dospělých.
- Dětství je obdobím zvýšené zranitelnosti dětské osobnosti. Existuje tedy vyšší riziko, že vývojové šance budou promarněny, že budou blokovány potenciality dítěte, že budou potlačeny jeho tvůrčí aktivity a přibrzděn originální elán dítěte.
- Dětství je obdobím, kdy dítě přejímá od dospělých osob schémata jak se chovat, jak komunikovat s lidmi a zvnitřňuje je.

Již léta Helus upozorňuje, že dítě školního věku nelze redukovat na dítě v roli žáka školy, neboť klíčové pro jeho další vývoj je ucelené, osobnostní pojetí dítěte.

Odtud dovozuje, že škola by měla přejít k osobnostnímu pojetí dítěte. Učitelé a vychovatelé musí v dítěti vidět vznikající a postupně se rozvíjející osobnost. Měli by brát v úvahu kritická či zlomová údobí jeho vývoje. Měli by brát v úvahu ty události, které sehrávají významnou roli v tom, jak se dítě stává samo sebou. Jak objevuje smysl událostí, nachází smysl svého života a stará se o jeho kvalitní naplnění (Helus, 2009b).

4. UČITEL A AKADEMICKÝ FUNKCIONÁŘ

Kromě svého angažmá v ČSAV měl Zdeněk Helus už od roku 1977 malý úvazek na Katedře psychologie Pedagogické fakulty UK. Rád a dobře přednášel, uměl nadchnout své studenty pro psychologické pohledy na fungování školy, na učitelství jako profesi, na dítě obecně i na dítě v sociální roli žáka.

Krátce po sametové revoluci, kdy se pedagogické fakulty proměňovaly z ideologicky sevřených fakult ve svobodné vysokoškolské instituce, ho v roce 1990 povolal nový děkan obrozené pražské Pedagogické fakulty UK, prof. Kotásek, do funkce proděkana pro vědu a výzkum. Helus tedy opustil ČSAV, přešel plným úvazkem na Univerzitu Karlovu a rozvíjel zde nové pojetí pedagogického výzkumu. Poté, co prof. Kotásek v roce 1994 dokončil své funkční období, byl Z. Helus dvakrát po sobě zvolen děkanem fakulty: zastával tuto funkci až do roku 2000. Za děkana doc. P. Vašáka (2000–2003) nebyl členem vedení. Další

děkan, prof. P. Beneš (2004–2008), ho opět pověřil funkcí proděkana pro vědu a výzkum. Za děkanky prof. R. Wildové (2009 – dodnes) je členem jejího kolegia a proděkanem bez portfeje. Kmenově nyní působí na Katedře primární pedagogiky; se zaujetím se věnuje výzkumu a školí doktorandy.

5. REFORMÁTOR ŠKOLSTVÍ

Hned po nástupu na Pedagogickou fakultu Z. Helus (s nadšením sobě vlastním) vstoupil do širokého proudu celospolečenských snah o reformování českého základního školství. Spolu s dalšími odborníky usiloval navíc o to, aby vedle tradičních škol mohly v naší republice svobodně fungovat i školy, které z nedostatku vhodného termínu označujeme jako alternativní. Aktivně se podílel na práci dobrovolných organizací typu Přátelé angažovaného učení, avšak nejvýrazněji se angažoval v Asociaci waldorfských škol; zastupoval naši zemi i v Mezinárodní komisi pro podporu alternativního školství. Nešlo o dobově podmíněnou záležitost, jak dosvědčuje nedávno vyšlá publikace (Lukášová, Helus, Kratochvílová et al., 2012).

Kromě podpory alternativních škol spolu s prof. P. Piňhou vytvořili projekt nově koncipované výuky na 1. stupni základních škol, nazvaný *Obecná škola* (Piňha & Helus, 1993). Záhy k němu přibýlo nové pojetí výuky na 2. stupni základní školy – projekt *Občanská škola* (Piňha & Helus, 1994, 1996). Tohoto pojetí se řada škol chopila a uskutečňovala ho.

6. OBRÁNCE UČITELSKÉ PROFESE

Od svého definitivního přechodu na Pedagogickou fakultu UK v roce 1990 se Z. Helus intenzivně zabýval přípravou budoucích učitelů. Zažil mnoho skrytých i veřejně deklarovaných pokusů, které pod hesly „inovace“ či „zásadní změna“ chtěly devalvovat nejen pregraduální studium učitelství, ale samu učitelskou profesi. Proti těmto snahám se vždy energicky stavěl. Připomeneme jeho dvě vystoupení, která dělí deset let.

V roce 2001 svolal senátor F. Mezihorák (předseda Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu Parlamentu ČR) veřejného slyšení na téma *Příprava učitelů a perspektiva české vzdělanosti*. Mezi vystupujícími odborníky byl také Z. Helus. Prohlásil, že od roku 1990 jsme svědky už minimálně čtvrtého pokusu redukovat pregraduální přípravu učitelů. Upozornil na skutečnost, že tato redukce je prosazována pomocí specifického interpretování Boloňské deklarace, tedy deklarace, která doporučuje strukturovat vysokoškolské studium na část bakalářskou a navazující magisterskou. Řekl, že někteří lidé (včetně několika vysokých úředníků MŠMT) tuto situaci pochopili jako vhodnou příležitost, aby vytipovali ty studijní programy, jejichž absolventům stačí ke vstupu do profese pouze bakalářské studium. Mezi nimi figuruje právě učitelství. Helus označil tento názor za „nešťastný, zpzdilý a zhoubný“. Dodal však, že vzhledem k klivným autoritám, které jsou tomuto názoru nakloněny, se pedagogové musí tímto názorem důkladně zabývat a čelit mu.

Shrnu proto čtyři nejčastěji uváděné důvody pro zkrácení učitelské přípravy na bakalářskou úroveň a průběžně je svými věcnými argumenty vyvracel. Důvody pro redukci shrnul takto (cit. podle Mezihorák & Hořínek, 2001):

1. Učitelé svým vyučováním obhospodařují malou dětskou mysl, do níž se toho málo vejde. Bude-li toho učitel hodně vědět, bude ho to svádět, aby dětskou mysl zbytečně přetěžoval.

2. Povolání učitele je v podstatě povolání netvůrčí, svou povahou aplikační a reprodukční. Pokud budou učitelé hodně vědět, pokud budou bádát a tvořit, pak je to bude svádět k odchýlení se od učebnic, osnov (tedy od doporučeného schématu), což bude vyvolávat zbytečné komplikace.

3. Být dobrým učitelem je věcí jakési vrozené dispozice – chtít a umět se zabývat dětmi. Kdo tuto dispozici nemá, dobrým učitelem nebude; kdo ji má, žádné velké vzdělávání nepotřebuje, snad jen jakousi nadstavbu, naroubovanou na tuto dispozici. Určitou výjimkou jsou prý učitelé gymnázií, ale tam se zmíněné vzdělávání netýká učitelství jako takového, ale vědních základů aprobačního předmětu.

4. Podstatná část absolventů učitelského studia prý do škol nenastupuje, a proto jsou školy nuceny zaměstnávat nekvalifikované zájemce. To podle některých stoupenců redukce učitelského vzdělávání vlastně prokazuje, že učitelem může být docela dobře maturant bez jakéhokoli vysokoškolského vzdělání. Snížení délky a náročnosti studia učitelství naopak může zvýšit pravděpodobnost, že se o učitelství bude ucházet o něco více „aspoň částečně kvalifikovaných vysokoškoláků“.

Své vystoupení Helus uzavřel apelem: neobvykle vysoký stupeň nekvalifikovanosti učitelů na českých školách nedokazuje suplovatelnost učitelů-odborníků, ale jen zarážející cynickou ochotu veřejnosti a jejich zodpovědných orgánů strpět vydání dětí všanc lidem bez jakékoli kvalifikující přípravy. Takový přístup přitom není možný v mnoha jiných oblastech lidské práce, např. v práci se zvířaty či důležitými materiály.

V roce 2011 se Z. Helus ve studii nazvané *Jak chápat učitelství – impulzy pro pedagogické fakulty* znovu a důkladněji vrátil k pojetí učitelské profese i k pregraduální přípravě učitelů. Při bilancování současného stavu varoval, abychom nezůstali jen u diskusí o některých negativních jevech na českých školách, abychom neklesli na úroveň „nařikavého zobecňování“ (Helus, 2011a, s. 374). Je zřejmé, že učitelská profese se ocitá v rozporné situaci: význam profese sice narůstá, ale sama profese je zatlačována do pozice, kdy nemůže stupňujícím se nárokům společnosti dostát. Projevuje se to mj. přetížením a osamocenením učitelů, absencí pomoci a nedostatkem sociální opory pro učitele, nedostatečnou péčí o rozvíjení učitelských kompetencí, zpochybňováním nezbytnosti univerzitního vzdělávání učitelů.

Helus (2011a) však nezůstal jen u kritiky aktuálního stavu, ale přichází s návrhem nové strategie přípravy na učitelskou profesi. Doporučuje, aby se příprava učitelů soustředila na šest kompetenčních oblastí: na základní učitelovy činnosti (prolnutí

učitelova účinného vyučování s žákovým úspěšným učením), na komplexní zajištění výuky v podmínkách školy, na rozvíjení učitelova primárního partnerství (tj. rozvíjení interakce a komunikace se žáky, utváření třídy jako pospolitosti žáků), na rozvíjení učitelova sekundárního partnerství (tj. rozvíjení vztahů se školskými orgány, s rodiči, zaměstnavateli, obcemi), na kultivování širšího společenského kontextu profese a na rozvíjení vztahu učitele k sobě samému a k profesi (včetně posilování vnímané vlastní zdatnosti a způsobilosti dosahovat vytčených cílů).

Helusovy úvahy se ubíraly i jinými směry (např. Helus, 2003). Autor např. konstatoval, že nejnižší úrovni učitelovy pedagogické práce je *rutinní praktikismus*, pro nějž je typická odkázanost na předávané postupy, na instrukce a metodické návody. Jde o přístup netvůrčí, nesamostatný, autoritativní, nereflektující skutečnost, který nakonec vede ke stagnaci. Diskvalifikuje učitele před ostatními akademickými odborníky jako někoho, kdo vlastně nepotřebuje žádné vyšší vzdělání.

Proti tomuto přístupu postavil *profesionalitu* opírající se o *pedagogickou reflexi*. Jejími hlavními znaky jsou systematická otevřenost novým vědeckým poznatkům, otevřenost zkušenostem inovativní praxe, kritičnost, hledání a prověřování účinnosti variantních postupů. Novou dimenzí učitelství je podle Heluse *dimenze morálně-osobnostní*. Lze ji vyjádřit čtyřmi pedagogickými ctnostmi učitele: pedagogickou láskou, pedagogickou moudrostí, pedagogickou odvahou a pedagogickou důvěryhodností.

7. POPULARIZÁTOR ODBORNÝCH POZNATKŮ

Je třeba říci, že ne každý badatel umí oslovit učitelkou veřejnost počínaje učitelkami mateřských škol a konče učiteli středních a vysokých škol jako náš jubilant (Helus, 1995, 2009a, 2011b, 2013). A už vůbec neplatí, že každý badatel umí zaujmout svými vystoupeními laickou veřejnost. Být dobrým odborníkem a dobrým popularizátorem vědy v jedné osobě, to dokáže málokdo. V astronomii je to např. Jiří Grygar, v psychologii právě Zdeněk Helus. Umí oslovit rodiče, vyložit jim přehledně a srozumitelně hlavní problémy; dokáže též naznačit, jak by se problémy daly řešit (např. Helus, 1984, 1987).

8. UMĚLEC A LITERÁRNÍ PUBLICISTA

Dostaneme-li do ruky odborný text, již při prvním nahlédnutí jsme schopni poznat, zda ho psal Zdeněk Helus. Odlišuje se totiž od většiny autorů odborných publikací svou originální prací s českým jazykem: jeho slovník je rozsáhlejší, rád používá nepřilíš běžné výrazy. Neváhá zařadit i vzácně se vyskytující slova. Jeho stavba vět a celých souvětí prozrazuje velkou literární zkušenost až virtuozitu, a přitom mu nikdy nejde o samoučelnost, o oslňování lidí. Tím, že vybočí z prefabrikovaných slovních spojení, nutí čtenáře, aby zpozorněl, aby se zastavil a zapřemýšlel. Lépe pak vynikne prezentovaný názor, použitý argument či celkové poselství textu.

Nemůžeme se tomu divit, protože Helus absolvoval bohatou průpravu v tom, jak výstižně zachytit subtilní pocit, jak verbálně vykreslit náladu, jak nalézt neotřelou metaforu, jak nechat zaznít myšlenku. Byl a snad i je (kromě vědce) i básníkem. Své verše publikoval už v šedesátých letech v renomovaných literárních časopisech. Objevily se v letech 1959–1969 v *Plameni*; v letech 1964–1965 a 1968–1969 v časopise *Tvář*; v letech 1966–1969 v *Sešitech* pro mladou literaturu; v letech 1966–1970 v *Orientaci* a v roce 1969 v časopise *Arch*. Literární historici vědí, že šlo o časopisy, které se svým zaměřením odlišovaly od tehdejší oficiální umělecké linie socialistické kultury. Není tedy divu, že s nástupem normalizace bylo jejich vydávání rázně

zastaveno. Kromě poezie se Z. Helus věnoval i literární publicistice. Přispěl do diskuse o smyslu umělecké tvorby na téma *Co je poezie a jaká má být* (Helus, 1967a) a do diskuse o tom, jakou funkci má dětská literatura v utváření dětské osobnosti (Helus, 1967b).

Právě zmíněná osmá podoba jubilan-ta není příliš známá a poodkrývá zdroje, z nichž čerpá jazyková kvalita jeho textů i jeho veřejných promluv.

Představili jsme Vám celkem osm podob Zdeňka Heluse, které ovšem nevyčerpávají kořatost jeho osobnosti. Máme v záloze ještě některé další podoby, ale ty prozradíme vždy při jeho následujících kulatých životních jubilejních.

LITERATURA

- Helus, Z. (1964). K základním problémům sociálního učení. *Pedagogika*, 14(5), 566–581.
- Helus, Z. (1967a). Rozhovor kolem hran hranatého stolu: Co je to poezie a jaká by měla být? (Rozhovor Arthura Geusse, Zdeňka Heluse, Rudolfa Matyše, Vojtěcha Steklače, Miloslava Topinky a Karla Zlína). *Orientace*, 2(4), 55–59.
- Helus, Z. (1967b). Funkce dětské literatury v utváření identity osobnosti. *Zlatý máj*, 11(5), 293–300.
- Helus, Z. (1968). Procesy identifikace a jejich význam v utváření osobnosti. *Pedagogika*, 18(5), 723–735.
- Helus, Z. (1973, 1976). *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN.
- Helus, Z. (1974). Žák socialistické školy a rozvoj společenského subjektu. *Pedagogika*, 25(5), 601–615.
- Helus, Z. (1982). *Pojetí žáka a perspektivy osobnosti*. Praha: SPN.
- Helus, Z. (1984, 1987). *Vyznat se v dětech*. Praha: SPN.
- Helus, Z. (1988). Interakce učitel-žáci a optimalizace výchovně vzdělávacího procesu. *Pedagogika*, 38(6), 642–660.
- Helus, Z. (1990). Zřetel k autoregulaci jako složka osobnostního přístupu k žákům. *Pedagogika*, 40(1), 27–38.
- Helus, Z., Pavelková, I. (1992). Vedení žáků ke vzdělávací autoregulaci a humanizaci školy. *Pedagogika*, 42(2), 197–208.

- Helus, Z. (1995, 2013). *Psychologie pro střední školy*. Praha: Fortuna.
- Helus, Z. (2003). Učitelství – doména pedagogických čtností? *Pedagogika*, 53(4), 355–357.
- Helus, Z. (2009a). *Osobnost a její vývoj*. Praha: PF UK.
- Helus, Z. (2009b). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2011a). Jak chápat učitelství – impulzy pro pedagogické fakulty. *Pedagogika*, 61(4), 373–382.
- Helus, Z. (2011b). *Úvod do psychologie. Učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada.
- Helus, Z., Bravená, N., & Franclová, M. (2012). *Perspektivy učitelství*. Praha: PF UK.
- Helus, Z. (2014). Pedagogika obratu včetně jejích důsledků pro uplatňování moci ve výchově. *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University*, 11(3/4), 1–10. Dostupné z http://paideia.pdf.cuni.cz/download/helus_obrat.pdf
- Hradečná, M., & Helus, Z. (1992). Nezbytnost reflexe nad dítětem a dětstvím v proměnách naší doby. *Pedagogika*, 42(4), 435–438.
- Kujal, B. (1972). Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV a jeho přínos k rozvoji československé marxistické pedagogiky. *Pedagogika*, 22(6), 659–686.
- Lukášová, H., Helus, Z., & Kratochvílová, J., et al. (2012). *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení*. Praha: Asociace waldorfských škol ČR.
- Mezihorák, F., & Hořínek, M. (2001). *Příprava učitelů a perspektiva české vzdělanosti. Příspěvky z veřejného slyšení Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice v Senátu Parlamentu České republiky ze dne 19. června 2001*. Olomouc: PF UP. Dostupné z www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/11295/11295/11296
- Piřha, P., & Helus, Z. (1993). *Návrh pojetí obecné školy*. Praha: Portál.
- Piřha, P., & Helus, Z. (1994). *Návrh pojetí občanské školy*. Praha: Portál.
- Piřha, P., & Helus, Z. (1996). *Vzdělávací program Občanská škola: pojetí občanské školy: učební osnovy občanské školy*. Praha: Portál.
- Skalková, J. (1982). 25 let vědeckého vývoje Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV a jeho perspektivy. *Pedagogika*, 32(4), 375–390.

Prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc.,

Univerzita Karlova v Praze, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Ústav sociálního lékařství;
e-mail: mares@lfhk.cuni.cz

MAREŠ, J. Eight Sides of Zdeněk Helus

This profile to mark the eightieth birthday of the psychologist Zdeněk Helus combines two literary genres: the testimony of a colleague and friend on the personal characteristics of the subject and an appreciation of his contributions to Czech pedagogic theory and educational psychology. The author of profile looks successively at the following aspects of the life and work of Zdeněk Helus: 1. Chief of one academic department at the Comenius Pedagogic Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences, 2. Author of academic publications, 3. Defender of the Child, 4. Teacher and academic functionary, 5. Reformer of the Czech educational system, 6. Defender of the teaching profession, 7. populariser of academic findings, 8. artist and literary publicist. Each of these views on the achievements of Prof. Helus is accompanied by references to his key publications.

Keywords: Zdeněk Helus, jubilee, psychologist, educational psychologist, path in life.